<u>Cyfarfod y Grŵp Trawsbleidiol ar Gwmnïau Cydweithredol a Chydfuddiannol, 6/10/21</u>

<u>Cyfarfod rhithwir</u>

Yn bresennol:

Enw	**Sefydliad**
Vikki Howells (Cadeirydd)	Aelod o'r Senedd
Luke Fletcher (Is-gadeirydd)	Aelod o'r Senedd
Huw Irranca-Davies	Aelod o'r Senedd
Peredur Owen Griffiths	Aelod o'r Senedd
Mark Isherwood	Aelod o'r Senedd
Holly Cross	Ynni Adnewyddadwy Cwm Arian (CARE)
Robert Proctor	Ynni Cymunedol Cymru
Dan McCallum	Awel Aman Tawe/Egni Co-op
Derek Walker	Canolfan Cydweithredol Cymru
Glenn Bowen	Canolfan Cydweithredol Cymru
John Chown	Canolfan Cydweithredol Cymru
Karen Lewis	Canolfan Cydweithredol Cymru
Daniel Roberts	Canolfan Cydweithredol Cymru
Mike Erskine	Canolfan Cydweithredol Cymru
Ceri-Anne Fidler-Jones	Canolfan Cydweithredol Cymru
Melusi Moyo	Canolfan Cydweithredol Cymru
Ward Coster	Canolfan Cydweithredol Cymru
Hannah Morris	Canolfan Cydweithredol Cymru
Andrew Jenkins	Senedd Cymru (staff cymorth Aelod o'r Senedd)
Charlotte Knight	Senedd Cymru (staff cymorth Aelod o'r Senedd)
Dyfan Lewis	Ynni Cymunedol Cymru
Eirwen Malin	Wenvoe Forum
Eleri Cubbage	Senedd Cymru (staff cymorth Aelod o'r Senedd)
Harry Thompson	Y Sefydliad Materion Cymreig
Ian MacKinlay	Thinking The Future Ltd.
James Wright	Co-operatives UK
Robin Lewis	Senedd Cymru (staff cymorth Aelod o'r Senedd)

Cofnodion y Cyfarfod

Aeth **Vikki Howells AS**, Cadeirydd y Grŵp Trawsbleidiol, ati i ddechrau'r cyfarfod drwy drafod prosiectau ynni cymunedol a'u pwysigrwydd i Gymru o ran cyflawni sero net. Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi ei hymrwymiad cyfreithiol i gyflawni allyriadau sero net erbyn 2050 ac mae wedi tynnu sylw at ba mor bwysig yw gwneud hynny mewn modd cynhwysol a chynaliadwy – yn ei Rhaglen Lywodraethu, mae'n cyfeirio at 'ysbryd cydweithredu, nid cystadleuaeth.' Gall ynni cymunedol chwarae rhan allweddol wrth gyflawni hyn drwy weithio gyda chymunedau i wella ymgysylltiad a chyfranogiad dinasyddion, gan roi cyfle i bobl gyfrannu'n weithredol at sut mae eu cymunedau'n newid ac yn addasu.

Rhoddodd Vikki Howells AS drosolwg o'r sector, gan ddweud bod y sector ynni cymunedol eisoes yn tyfu yng Nghymru. Yn 2020, roedd yn cyflogi dros 79 o bobl, a chodwyd dros £4.4 miliwn mewn cyfranddaliadau cymunedol, ac roedd chwe sefydliad wedi gosod prosiectau trydan adnewyddadwy newydd ledled y wlad.

Yna cyflwynwyd y siaradwr cyntaf. Rhoddodd **Robert Proctor** o **Ynni Cymunedol Cymru** ragor o fanylion ynghylch pam mae sefydlu prosiectau ynni cymunedol yn ymdrech werth chweil, er gwaethaf y gwaith caled, y gwirfoddoli a'r amser y mae'n ei gymryd. Dywedodd fod y grwpiau hyn yn aml yn cael eu ffurfio fel Cymdeithasau Budd Cymunedol, felly mae 100 y cant o'r elw yn mynd i'r gymuned leol, ac yn cael ei reoli gan aelodau lleol. Mae'n gyfle i fuddsoddi a chreu rhywfaint o elw i bobl leol, ond mae hefyd yn gyfle hollbwysig i ymgysylltu â'r gymuned leol. Mae gan y prosiectau rôl allweddol o ran cynhyrchu ynni gwyrdd ar lefel leol, ond maent hefyd yn creu manteision economaidd yn y cymunedau dan sylw – gan greu swyddi'n uniongyrchol drwy gontractwyr lleol a chadw'r gwerth hwnnw yn y gymuned.

Yna rhoddodd Rob drosolwg o'r adroddiad diweddar ar gyflwr y sector a gyhoeddwyd yn 2020, sydd ar gael yma. Mae'n dangos bod y sector yn tyfu yng Nghymru ac eisoes yn creu swyddi, yn cael effaith economaidd sylweddol ar gymunedau lleol, ac yn ffynhonnell bwysig o ynni gwyrdd. Cymru sydd â'r nifer uchaf o brosiectau ynni cymunedol y pen o blith holl wledydd y DU. Fodd bynnag, mae mwy y gellir ei wneud i helpu'r sector i dyfu, fel hwyluso gwerthu'r ynni a gynhyrchir i'r gymuned leol, cysylltu â'r Grid Cenedlaethol (sy'n rhy ddrud ar hyn o bryd), sicrhau mynediad i dir (sydd ar hyn o bryd yn rhwystr mawr i lawer o fathau o brosiectau cymunedol, ond gallai adolygiad asedau eang ledled Cymru helpu yn hyn o beth), ac ymgysylltu â chymunedau lleol ar bob cam wrth ddatblygu cynlluniau datgarboneiddio lleol a chenedlaethol, gan eu galluogi i gymryd mwy o reolaeth dros y newidiadau y mae angen eu gwneud.

Yr ail siaradwr oedd **Dan McCallum** o **Awel Aman Tawe** ac **Egni Co-op.** Ategodd Dan fod angen gwaith caled i droi rhai o'r prosiectau hyn yn realiti, ond rhoddodd enghreifftiau hefyd o rai prosiectau sydd, gyda'r gefnogaeth gywir, yn gallu cael effaith wirioneddol yn gyflym, fel prosiect diweddar gyda Chyngor Casnewydd (https://www.local.gov.uk/case-studies/newport-city-council-community-renewable-energy). Pwysleisiodd Dan pa mor bwysig yw'r effaith allweddol y gall mentrau ynni cydweithredol ei chael drwy gynnwys pobl leol yn yr agenda datgarboneiddio ac amgylcheddol, a'u hannog i wneud newidiadau pwysig i'w hymddygiad. Gall y sefydliadau hyn hefyd gynnwys pobl mewn mudiadau cydweithredol a arweinir gan y gymuned yn fwy cyffredinol, ar draws gwahanol sectorau, a'u haddysgu am yr effaith wirioneddol y gallant ei chael. Nododd Dan y dylid cynnwys y gwerthoedd hyn, sef lles y gymdeithas a chydweithrediad, yng ngwaith caffael y sector cyhoeddus, gan fod cymunedau yn colli gafael ar eu hadnoddau lleol sy'n mynd i gorfforaethau rhyngwladol. Dywedodd fod ei waith diweddar yng Nghasnewydd yn astudiaeth achos wych, a'i fod am weithio mewn ffordd debyg gydag awdurdodau lleol eraill yng Nghymru.

Y siaradwr olaf oedd **Holly Cross** o **CARE yng Nghwm Arian.** Dywedodd Holly unwaith eto fod y broses yr oeddent wedi bod drwyddi yn anodd ac yn heriol iawn, ond bod lansio eu tyrbin gwynt yn llwyddiannus wedi cael effaith wirioneddol, o ran cynhyrchu ynni ac fel symbol o'r hyn y gall cymunedau ei gyflawni. Fodd bynnag, roedd yn bwysig nodi bod yn rhaid dysgu o'r broses a'i gwneud yn haws. Dywedodd fod y tyrbin gwynt wedi arwain at wneud pethau eraill a chreu mwy o werth ychwanegol yn y gymuned leol. Roedd wedi creu swyddi ac wedi rhoi cyfle iddynt gael gafael ar fwy o gyllid a buddsoddiad, yn ogystal â rhoi sgiliau newydd a hyder newydd i'r rhai a oedd wedi gweithio arno, ac mae'r grŵp bellach wedi symud ymlaen i feysydd newydd o weithio ar ynni ac effeithlonrwydd adnoddau. Roedd rhai o'r prif wersi yn ymwneud â phroblemau o ran capasiti ar y grid a'r ffaith bod nifer o broblemau biwrocrataidd i'w datrys, a bod angen i awdurdodau lleol wneud mwy i gefnogi'r grwpiau hyn – ond dywedodd fod sawl enghraifft dda y gellir dysgu ohonynt. Ategodd Holly hefyd fod mynediad at dir ar gyfer grwpiau cymunedol yn hollbwysig.

Ar ôl i'r siaradwyr roi eu cyfraniadau, rhoddodd **Vikki Howells AS** ddiolch iddynt a gwahoddodd yr Aelodau o'r Senedd a oedd yn bresennol yn y cyfarfod i roi eu barn. Soniodd **Huw Irranca-Davies AS**

am ba mor gadarnhaol ydyw bod cymaint o sefydliadau'n gweithio yn y sector hwn yng Nghymru. Roedd am nodi'r rhwystrau ymarferol i helpu'r sefydliadau hyn a sefydliadau newydd i dyfu ymhellach fyth, yn enwedig mewn cymunedau difreintiedig lle gallai fod llai o bobl â'r sgiliau a'r arbenigedd i neilltuo amser i'r prosiectau hyn. Nododd y broblem o ran tir yn benodol, a dywedodd mai dyma un o'r prif faterion sy'n wynebu Cymru ar hyn o bryd.

Dywedodd **Luke Fletcher AS** ei fod yn hapus bod hyn yn cael ei drafod, oherwydd ei bod yn agwedd hanfodol ar gyrraedd allyriadau sero net, sef y targed sydd wedi'i osod gan Lywodraeth Cymru. Dywedodd fod angen dod â chymunedau gyda ni ar y daith hon, a pha mor bwysig ydyw i sicrhau proses deg o drawsnewid sy'n roi blaenoriaeth i ddileu tlodi. Ystyriodd y cwestiwn o ran sut yr ydym yn sicrhau bod cymunedau'n dod gyda ni ar y daith, a sut y gall prosiectau ynni cymunedol fod yn ateb pwysig yn hyn o beth. Soniodd **Peredur Owen Griffiths AS** hefyd fod angen sicrhau bod prosiectau fel hyn yn rhywbeth y mae cymunedau'n ei groesawu, yn hytrach na rywbeth sy'n cael ei orfodi arnynt, gan nodi y gall prosiectau o'r fath gael eu harwain gan y gymuned a chynnig ateb hollbwysig.

Rhoddodd **James Wright** o **Co-operatives UK** bersbectif ar lefel y DU. Dywedodd nad oedd gan Adran Busnes, Menter, Arloesi a Sgiliau Llywodraeth y DU (BEIS) unrhyw amcanion polisi cryf a chlir ar gyfer ynni cymunedol (cynhyrchu na gweithgareddau eraill). Yng Nghynhadledd y Blaid Geidwadol, roedd Gweinidog BEIS wedi cytuno y gallai cymunedau, a gweithredu cydweithredol mewn cymunedau, ysgogi newid ymddygiad fel ymgymryd â gwaith ôl-osod. Ond mae'n amlwg nad yw BEIS wedi ystyried unrhyw bolisïau cadarn yn hyn o beth. Mae Co-operatives UK yn cyhoeddi gwaith ymchwil ar fentrau cydweithredol a gweithredu ar newid hinsawdd, a datganiad ar y cyd gan fentrau cydweithredol mawr y DU cyn COP26. Un o'r pethau y bydd llywodraethau'n galw amdano fydd defnyddio cymunedau a mentrau cydweithredol fel ffordd o hwyluso'r broses o roi strategaethau sero net ar waith, yn enwedig o ran ôl-osod, gwres a defnyddio ynni.

Holodd **Harry Thompson** o'r **Sefydliad Materion Cymreig** gwestiwn am y potensial i ddeddfwriaeth roi cyfle i gymunedau gael perchnogaeth neu reolaeth dros dir cyhoeddus sy'n cael ei werthu. Roedd **Huw Irranca-Davies AS** yn credu bod hwn yn fater pwysig, ac y gall yr hyn a wnaed yn yr Alban fod yn esiampl i Gymru, gan nodi y gallai hyn fod yn gyfle i weithio ar draws y pleidiau i greu deddfwriaeth ar y cyd. Cytunodd y panelwyr y byddai hynny'n fuddiol, a gwnaethant nodi hefyd fod gofynion ariannol prosesau tendro yn aml yn golygu nad oedd modd eu defnyddio ar gyfer cynlluniau cymunedol, ac y dylid rhoi cyfle i gymunedau lleol yn gyntaf yn hytrach na gwahodd cwmnïau rhyngwladol i dendro. Gwnaethant nodi hefyd ei bod yn hanfodol rhoi cymorth arbenigol i grwpiau cymunedol i gystadlu â'r sector preifat.

Gofynnodd **Derek Walker** o **Ganolfan Cydweithredol Cymru** a allai'r sefyllfa bresennol o ran prisiau ynni yn y DU wneud prosiectau ynni cymunedol yn fwy hyfyw, er gwaethaf yr effeithiau negyddol ar ddefnyddwyr. Cytunodd **Dan McCallum**, ond dywedodd y dylai'r prosiectau ganolbwyntio mwy ar sicrhau bod trydan rhatach ar gael i bobl ac addysgu pobl am newid hinsawdd. Nododd brosiect diweddar yng Nghaerffili, lle'r oedd y model a'r prosiect yn hyfyw, ond ei fod yn cymryd gormod o amser, a bod angen diwygio ac addysgu sefydliadau'r sector cyhoeddus er mwyn sicrhau y gall y prosiectau hyn ddigwydd yn gyflym ac ar raddfa eang.

Commented [CM(CyS|SC1]: The English reads: "He noted a recent example of a project in Caerphilly, which had a viable model and project, but that it was taking too low…"

I've assumed that 'low' is a typo and should read 'long', but if not let me know and I'll amend the Welsh.

Gofynnodd **Glenn Bowen** o **Ganolfan Cydweithredol Cymru** am arloesi yn y sector a'r swyddi sy'n cael eu creu. Dywedodd **Rob Proctor** ei fod yn sector bach sy'n tyfu, sy'n cyflogi 79 o bobl yng Nghymru yn uniongyrchol ond yn creu mwy o swyddi'n anuniongyrchol. Nododd hefyd fod angen i'r swyddi hyn fod yn arloesol, ac y gall yr arloesi hwn ddod o sefydliadau bach ac nid dim ond adrannau ymchwil a datblygu mewn cwmnïau rhyngwladol – y math hwn o arloesi sydd ei angen i gyrraedd

sero net. Trafododd **Holly Cross** hefyd sut roedd y grwpiau hyn yn rhan annatod o gymunedau, a bod eu gwybodaeth leol am gontractwyr a chyflenwyr yn golygu bod y sector yn bendant yn creu llawer mwy o swyddi lleol yn anuniongyrchol. **Nododd Dan McCallum** hefyd foeseg y sefydliadau – er enghraifft, roeddent wedi dysgu'n ddiweddar am gam-drin hawliau dynol wrth gynhyrchu paneli solar, ac wedi newid cyflenwr o ganlyniad. Soniodd am yr angen i gyflawni'r gwaith hwn mor foesegol a chynaliadwy â phosibl – yn ddelfrydol byddai'r adnoddau'n dod o Gymru ei hun, yn hytrach nag ochr arall y byd, oherwydd y manteision amgylcheddol ac economaidd yn sgil hynny.

Yna daeth **Vikki Howells AS** â'r cyfarfod i ben, gan roi diolch i'r cyfranogwyr, y trefnwyr a'r gynulleidfa.